

Gospodarske dejavnosti v zavarovanih območjih

Izvleček

Na primerih Triglavskega narodnega parka in Kozjanskega parka smo preučevali povezave med zavarovanimi območji, gospodarskimi dejavnostmi in razvojem podeželja. Na vsakem območju je bilo anketiranih 200 lokalnih prebivalcev. Izkazalo se je, da anketirani prebivalci Triglavskega narodnega parka v velikem deležu podpirajo razvoj turizma na tem območju (86,5 %), poleg tega pa ga postavljajo na prvo mesto po pomembnosti razvoja, torej pred vse ostale gospodarske panoge. V primeru Kozjanskega parka pa je moč opaziti, da se anketirani prebivalci najbolj strinjajo z usmeritvijo območja v kmetijstvo ter razvoj malega podjetništva in obrti. Vseeno ni zanemarljivo dejstvo, da se kljub temu visok delež anketiranih prebivalcev strinja, da bi se območje usmerilo v razvoj turizma (74,5 %).

Ključne besede: zavarovana območja, narodni park, regionalni park, razvoj, gospodarske dejavnosti, podeželje, Slovenija.

Economic activities in protected areas

Summary

Connections between protected areas, economic activities and development of the countryside were studied in the examples from the Triglav National Park and the Kozjanski Park. 200 local inhabitants were interviewed in each area. Most of the interviewed inhabitants of the Triglav National Park support the development of tourism in the area (86.5 %) versus all other industries, whereas this is not true for the interviewed inhabitants of the Kozjanski Park. The latter agree the area should be oriented in agriculture and the development of small business and craft. Nevertheless it is not insignificant that a large part of the interviewed inhabitants from the Kozjanski Park agree upon focusing upon the development of tourism (74.5 %).

Key words: protected areas, national park, regional park, development, economic activities, rural areas, Slovenia

1 Uvod

Zavarovana območja ustanavljamo z namenom obvarovanja narave pred človeškim uničenjem. Prebivalci zavarovanih območij zahtevajo razvoj, ki omogoča sodoben način življenja. Pogosto prav zaradi navzkrižja med interesi uprave parka in lokalnih prebivalcev prihaja do konfliktnih situacij in nezadovoljstva na obeh straneh, zato je treba poiskati možnosti, ki bi zagotovile razvoj območja in hkrati ohranjanje okolja.

1.1 Gospodarske dejavnosti v Triglavskem narodnem parku

V preteklosti so bile na tem območju gospodarsko pomembne tri dejavnosti: fužinarstvo, planšarstvo in gozdarstvo. Današnji človekov vpliv je bolj raznolik. Bivanje človeka v osrednjem delu parka je pretežno sezonsko, povezano s turizmom in rekreacijo ter počitnikovanjem (Rejec Brancelj, 2000). Alpski svet je namreč eno najpomembnejših turističnih območij v Sloveniji. Na tem območju se nahaja nekaj najbolj obiskanih slovenskih

turističnih krajev (Kranjska Gora, Bohinj, Bovec ...) (Cigale, 2004). Na drugi strani pa gre za pokrajino, ki je nadpovprečno občutljiva na številne okoljske vplive različnih človekovih dejavnosti (Špes, 2000, cit. po Cigale, 2004). Osrednje dejavnosti tukajšnjega prebivalstva so še kmetijstvo, lesnopredelovalna industrija, v omejenem obsegu tudi železarstvo in druge dejavnosti (<http://www.tnp.si>, 1. 1. 2008).

Kmalu po prvem vzponu na vrh Triglava leta 1778 so Bohinjci začeli voditi in spremljati znanstvenike, umetnike in drugo "gospodo" v gore. Ta predklasična vodniška doba je bila skromna. Drugo polovico 19. stoletja (1870–1900) pa so že zaznamovali mnogi dogodki, za katere so imeli največ zaslug domači vodniki. Vodništvo je zaživel v Trenti, Logu pod Mangartom, Ratečah, Kranjski Gori, Mojstrani in Bohinju. V tej klasični dobi vodništva, odkrivanja Julijskih Alp in prvih vzponov na mnoge vrhove sta imela pomembno vlogo zlasti dr. Henrik Tuma in dr. Julius Kugy. Dr. Henrik Tuma je bil pomemben slovenski alpinist, zbiralec krajevnih imen in politik. Njegovi najpomembnejši deli sta *Pomen in razvoj alpinizma* (1930) in *Imenoslovje Julijskih Alp* (1929). Klasična doba vodništva ob koncu 19. stoletja se časovno pokriva z zametki organiziranega turizma. Začeli so se v krajih, ki so zdaj večinoma zunaj narodnega parka, vendar tik ob njem. Začetnik zdraviliškega turizma na Bledu Arnold Rikli je že v šestdesetih letih 19. stoletja vodil svoje goste k Mrzlemu Studencu na Pokljuko. V Bohinju so leta 1896 oblikovali neformalno skupino, ki se je lotevala vprašanj tujskega prometa, 1908 pa je bil zgrajen sodoben hotel Zlatorog v Ukancu. Nasploh lahko začetek pravega turizma v Bohinju povežemo z odprtjem železniške proge Jesenice–Gorica leta 1906. V Tolminu so leta 1894 ustanovili Olepševalno društvo, ki je v začetku skrbelo samo za ožje območje Tolmina, nato pa tudi za korita Tolminke in Zadlaščice. Na Bovškem in v Trenti je razvoj turizma najmočnejše povezan z gorništvom in vodništvom, v obdobju med svetovnima vojnima pa se je začel počitniški turizem. Predvsem meščani iz Gorice in Trsta, tako imenovani letoviščarji, so prihajali na Bovško zaradi sprehodov, miru ter dobre ponudbe hrane in pijače. Tudi začetki kranjskogorskega turizma segajo v približno isti čas. Leta 1904 je bilo ustanovljeno Letoviško društvo Kranjska Gora, ki je močno pospešilo turistični razvoj na tem območju. Pozneje se je turizem razvijal skladno z dogajanjem v 20. stoletju, pomemben vpliv so imeli tudi različni zgodovinski dogodki, zlasti obe svetovni vojni, in družbenopolitična ureditev v posameznih obdobjih. Zdaj sta Triglavski narodni park in njegovo neposredno zaledje za naše razmere zelo razvita. Turizem kot gospodarska dejavnost prevladuje na širšem območju parka (Lukan Klavžer in Šolar, 2003).

1.2 Gospodarske dejavnosti v Kozjanskem parku

Osnovna gospodarska dejavnost na območju je kmetijstvo, ki poleg gozdarstva obvladuje največji delež odprtega prostora. Gospodarski razvoj je že od nekdaj temeljil na kmetijstvu in dejavnostih, povezanih z njim. To je še posebej veljalo v fevdalni dobi, ko je bila pokrajina hkrati s Hrvaškim Zagorjem gosto kmečko naseljena in močno obdelana ter s tem pravi proizvodni steber tedanje fevdalne družbe. Prevladuje drobnoposestniška struktura. Povprečna velikost kmetije na zavarovanem območju Kozjanskega parka znaša nekaj nad tremi hektari kmetijske površine in malo nad petimi hektari skupne kmetijske in gozdne površine. Nekatera zemljišča na hribovitem območju so neprimerna za strojno obdelavo, saj so prestrma in plazovita. Zaradi neekonomičnosti, težavnosti dela in pomanjkanja delovne sile se opuščajo in zaraščajo. Prevladujejo ekstenzivne, mešane kmetije, ki združujejo dejavnosti živinoreje, poljedelstva, pa tudi sadjarstva in vinogradništva, in kmetije, ki ustvarjajo prihodek izključno v nekmetijstvu. Na vinorodnih območjih so tudi intenzivne kmetije specializirane v vinogradništvu in vinarstvu. Na ravninah so nekatera zemljišča meliorirali, izvedli komasacijo in jih pripravili za intenzivno kmetijsko proizvodnjo. V ravninskem območju so se kmetije usmerile v poljedelstvo in živinorejo. Z vidika varstva narave postaja zaskrbljujoče dejstvo, da se kmetijske površine na eni strani zaraščajo, na drugi pa zaokrožajo v večje monokulturno usmerjene površine. Na ta način se izgublja tipična krajinska pestrost. Kmetje skušajo izboljšati svoj dohodkovni položaj z dopolnilnimi dejavnostmi, kot so predelava kmetijskih pridelkov, vinotoči, obrti, strojne usluge in kmečki

turizem. Dopolnilnih dejavnosti je še vedno premalo, predvsem sta še vedno redki predelava pridelkov in izdelava izdelkov domače obrti (<http://www.kozjanski-park.si>, 20. 5. 2008).

Kozjanski park je umeščen v tisti del slovenskega prostora, ki trenutno še vedno ne uživa posebnega turističnega slovesa (Goršak, 2006). Na obrobju parka so močna središča stacionarnega turizma, in sicer Terme Olimia, Terme Čatež in Terme Laško, ki predstavljajo velik potencial v smislu povezovanja na področju turizma in s tem povezanega razvoja dopolnilnih dejavnosti (<http://www.kozjanski-park.si>, 20. 5. 2008).

2 Material in metoda

Raziskava temelji na dveh študijah primera. Izbrani sta bili dve območji (regiji) v Sloveniji, kjer se nahajata zavarovani območji, in sicer Triglavski narodni park in Kozjanski park.

Zbiranje podatkov v Triglavskem narodnem parku je bilo izvedeno v sklopu projekta *Triglavski narodni park – Analiza izkušenj lokalnega prebivalstva*, naročenega s strani parka, med 200 naključno izbranimi lokalnimi prebivalci v parku in izven njega z uporabo anketnega vprašalnika (Rodela, 2007). Zbiranje podatkov je potekalo od 5. do 21. septembra 2006. V Triglavskem narodnem parku je bilo anketiranih 46 prebivalcev iz 19 vasi, kar predstavlja 23 % celotnega vzorca. Izven Triglavskega narodnega parka je bilo anketiranih 154 prebivalcev iz 36 vasi, kar je 77 % od celotnega vzorca. Vzorec merjencev v Triglavskem narodnem parku je bil enakovredno porazdeljen med ženskim (54,5 %) in moškim (45,5 %) spolom. Večina anketirancev je bila stara med 26 in 55 leti (74,5 %). Izobrazbena raven kaže, da je imela večina anketiranih prebivalcev srednješolsko izobrazbo (64,5 %). Glede na zaposlitveni status je bilo v anketiranje vključenih 14 % kmetov, 32,5 % turističnih delavcev in 53,5 % zaposlenih v drugih gospodarskih panogah.

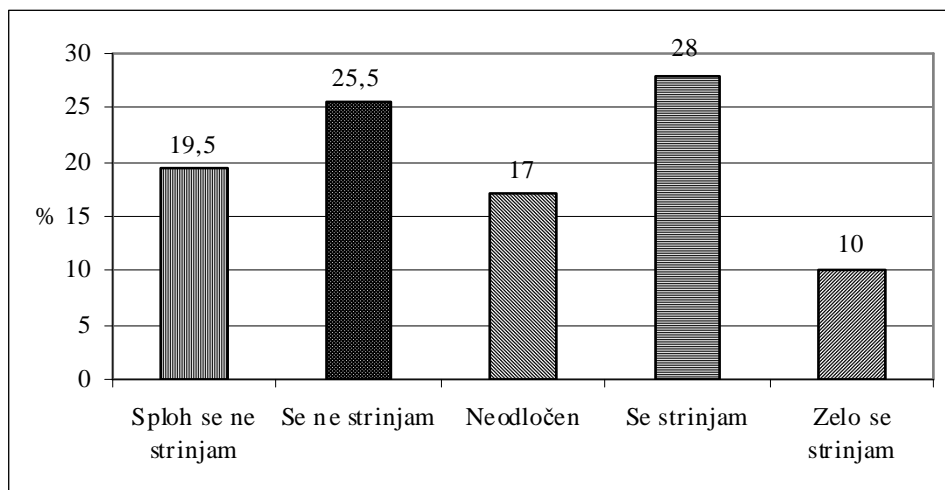
Zbiranje podatkov v Kozjanskem parku je bilo izvedeno med 200 naključno izbranimi lokalnimi prebivalci v Kozjanskem parku in izven njega z uporabo anketnega vprašalnika (Rodela, 2007). Zbiranje podatkov je potekalo od 1. aprila do 30. junija 2007. V Kozjanskem parku je bilo anketiranih 172 prebivalcev iz 24 vasi, kar predstavlja 86 % celotnega vzorca. Izven Kozjanskega parka je bilo anketiranih 28 prebivalcev iz 9 vasi, kar je 14 % od celotnega vzorca. V Kozjanskem parku je bilo anketiranih 79 % žensk in 21 % moških. Večina anketirancev je bila stara med 36 in 65 leti (71 %). Izobrazbena raven kaže, da ima večina anketiranih prebivalcev srednješolsko izobrazbo (50,5 %). Glede na zaposlitveni status je bilo v anketiranje vključenih 35,5 % kmetov, 3,5 % turističnih delavcev in 61 % zaposlenih v drugih gospodarskih panogah.

Anketiranci so ovrednotili trditve s pomočjo sedemtočkovne vrednostne lestvice, pri čemer je številka 1 pomenila, da se s trditvijo sploh ne strinjajo, in številka 7, da se s trditvijo zelo strinjajo. Pri obdelavi podatkov smo zaradi majhnega števila posameznih odgovorov nekatere kategorije na vrednostni lestvici od 1 do 7 združili, in sicer kategoriji 2 in 3 ter kategoriji 5 in 6. Za ugotavljanje razlik med posameznimi spremenljivkami glede na mesto bivanja (v zavarovanem območju, izven njega) smo uporabili kontingenčne preglednice in Hi-kvadrat test. Kot statistično pomembne smo upoštevali razlike z vrednostjo 0,05 in manj. Vse analize podatkov so bile narejene z računalniškim statističnim paketom SPSS 15.0.

3 Rezultati in razprava

3.1 Uspešnost sedanjih strategij razvoja v Triglavskem narodnem parku

25,5 % anketiranih prebivalcev Triglavskega narodnega parka se ne strinja in 19,5 % sploh ne strinja, da so sedanje strategije razvoja turizma na tem območju zelo uspešne (Slika 1).

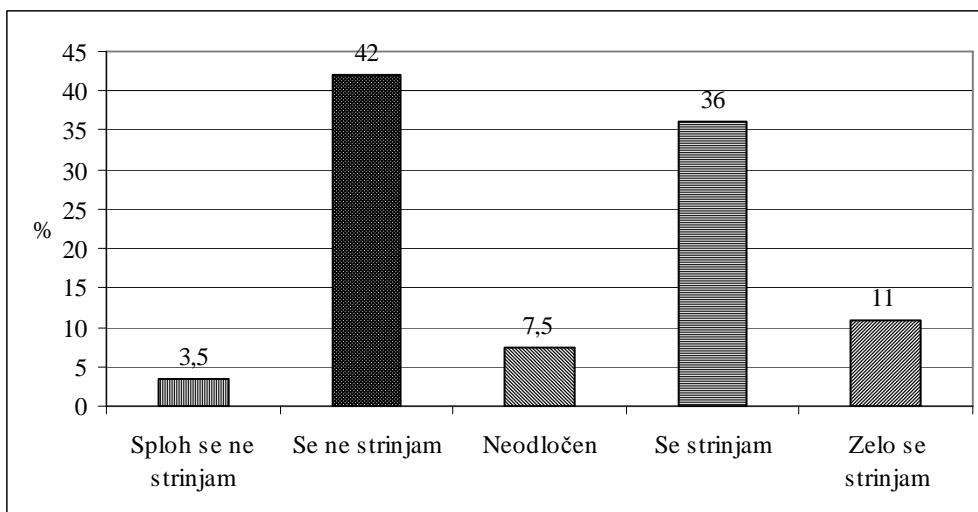

Slika 1: Sedanje strategije razvoja turizma na tem območju so zelo uspešne
Vir: Lasten

31 % anketiranih prebivalcev Triglavskega narodnega parka se ne strinja in 21,5 % sploh ne strinja, da so sedanje strategije razvoja malega podjetništva in obrti na tem območju zelo uspešne. 25,5 % anketiranih prebivalcev Triglavskega narodnega parka se ne strinja in 34,5 % sploh ne strinja, da so sedanje strategije razvoja kmetijstva na tem območju zelo uspešne. 22,5 % anketiranih prebivalcev Triglavskega narodnega parka se ne strinja in 52 % sploh ne strinja, da so sedanje strategije razvoja industrije na tem območju zelo uspešne.

3.2 Uspešnost sedanjih strategij razvoja v Kozjanskem parku

42 % anketiranih prebivalcev Kozjanskega parka se ne strinja in 3,5 % sploh ne strinja, da so sedanje strategije razvoja turizma na tem območju zelo uspešne (Slika 2).

Slika 2: Sedanje strategije razvoja turizma na tem območju so zelo uspešne
Vir: Lasten

38,5 % anketiranih prebivalcev Kozjanskega parka se ne strinja in 14,5 % sploh ne strinja, da so sedanje strategije razvoja malega podjetništva in obrti na tem območju zelo uspešne. 17,5 % anketiranih prebivalcev Kozjanskega parka se ne strinja in 21,5 % sploh ne strinja, da so

sedanje strategije razvoja kmetijstva na tem območju zelo uspešne. Da so sedanje strategije razvoja kmetijstva na tem območju zelo uspešne se strinja 35,5 % anketiranih prebivalcev. 17,5 % anketiranih prebivalcev Kozjanskega parka se ne strinja in 75,5 % sploh ne strinja, da so sedanje strategije razvoja industrije na tem območju zelo uspešne.

Glede na dobljene rezultate ugotavljamo, da zavarovano območje v regiji omogoča razvoj podeželskega turizma, saj so sedanje strategije razvoja turizma v Triglavskem narodnem parku in Kozjanskem parku po mnenju anketirancev najuspešnejše izmed gospodarskih panog. Nadalje so pojavlja vprašanje, če je razvoj turizma v zavarovanem območju uspešnejši od razvoja turizma izven zavarovanega območja? Med mnenjem anketiranih prebivalcev Triglavskega narodnega parka, da so sedanje strategije razvoja turizma na tem območju zelo uspešne, in mestom bivanja (v zavarovanem območju oziroma izven njega) ni statistično pomembne razlike ($p = 0,076$). V primeru Kozjanskega parka se anketirani prebivalci v parku v večjem deležu ne strinjajo s tem, da so strategije razvoja turizma zelo uspešne. Rezultati kažejo, da 47,7 % anketiranih prebivalcev v zavarovanem območju in 32,1 % anketiranih prebivalcev izven zavarovanega območju meni, da so sedanje strategije razvoja turizma na območju neuspešne ($p = 0,002$).

3.3 Bodoča usmeritev razvoja v Triglavskem narodnem parku

63,5 % anketiranih prebivalcev Triglavskega narodnega parka se zelo strinja in 23 % strinja, da bi se območje moralo usmeriti na razvoj turizma. 56,5 % anketiranih prebivalcev se zelo strinja in 23,5 % strinja, da bi se območje moralo usmeriti na razvoj ekološkega kmetijstva. 43 % anketiranih prebivalcev Triglavskega narodnega parka se zelo strinja in 37,5 % strinja, da bi se območje moralo usmeriti na razvoj malih podjetnikov in obrtnikov. Nadalje se 13 % anketiranih prebivalcev Triglavskega narodnega parka strinja in 8,5 % zelo strinja, da bi se območje moralo usmeriti na razvoj konvencionalnega kmetijstva. 18,5 % anketiranih prebivalcev Triglavskega narodnega parka se strinja in 4,5 % zelo strinja, da bi se območje moralo usmeriti na razvoj večjih podjetij. 15,5 % anketiranih prebivalcev Triglavskega narodnega parka se strinja in 3 % zelo strinja, da bi se območje moralo usmeriti na razvoj industrije.

Če povzamemo, se anketirani prebivalci Triglavskega narodnega parka najbolj strinjajo, da bi se območje moralo usmeriti na razvoj turizma (86,5 %). Nadalje se anketirani prebivalci strinjajo, da bi se območje usmerilo na razvoj malih podjetnikov in obrtnikov, ekološkega kmetijstva, večjih podjetij, konvencionalnega kmetijstva in nazadnje na razvoj industrije.

3.4 Bodoča usmeritev razvoja v Kozjanskem parku

64 % anketiranih prebivalcev Kozjanskega parka se zelo strinja in 29 % strinja, da bi se območje moralo usmeriti na razvoj konvencionalnega kmetijstva. 63,5 % anketiranih prebivalcev Kozjanskega parka se zelo strinja in 18,5 % strinja, da bi se območje moralo usmeriti na razvoj malih podjetnikov in obrtnikov. 52,5 % anketiranih prebivalcev Kozjanskega parka se zelo strinja in 26 % strinja, da bi se območje moralo usmeriti na razvoj ekološkega kmetijstva. 59,5 % anketiranih prebivalcev Kozjanskega parka se zelo strinja in 15 % strinja, da bi se območje moralo usmeriti na razvoj turizma. 47,5 % anketiranih prebivalcev Kozjanskega parka se zelo strinja in 22 % strinja, da bi se območje moralo usmeriti na razvoj večjih podjetij. 38,5 % anketiranih prebivalcev Kozjanskega parka se zelo strinja in 18 % strinja, da bi se območje moralo usmeriti na razvoj industrije.

V primeru Kozjanskega parka je moč opaziti, da se anketirani prebivalci najbolj strinjajo z usmeritvijo območja na razvoj konvencionalnega kmetijstva, malih podjetnikov in obrtnikov ter ekološkega kmetijstva. Vseeno ni zanemarljivo dejstvo, da se kljub temu visok delež anketiranih prebivalcev strinja, da bi se območje moralo usmeriti na razvoj turizma (74,5 %).

Nadalje se anketirani prebivalci strinjajo z usmeritvijo območja na razvoj večjih podjetij in nazadnje na razvoj industrije.

Zaradi omejitev, ki jih postavlja zavarovano območje, razvoj katerekoli gospodarske panoge na podeželju ni neodvisen in to pomeni, da pravzaprav zavarovano območje usmerja razvoj na območju. Glede na našo raziskavo lahko povzamemo, da se tega bolj zavedajo anketirani prebivalci Triglavskega narodnega parka (58 %), kot pa anketirani prebivalci Kozjanskega parka (32 %).

4 Zaključek

Povezave med zavarovanimi območji, gospodarskimi dejavnostmi in razvojem podeželja smo raziskovali na primeru mnenj lokalnih prebivalcev dveh zavarovanih območij v Sloveniji, Triglavskega narodnega parka in Kozjanskega parka.

Anketirani prebivalci obeh preučevanih zavarovanih območij se strinjajo, da je razvoj turizma uspešnejši od sedanjih strategij razvoja drugih gospodarskih panog na območju – malega podjetništva in obrti, kmetijstva ter industrije. Strategije razvoja turizma v preučevanih zavarovanih območjih so približno enako uspešne oziroma manj uspešne od strategij razvoja turizma izven zavarovanega območja.

Anketirani prebivalci Triglavskega narodnega parka podpirajo razvoj turizma na območju. V primeru Kozjanskega parka pa je moč opaziti, da se anketirani prebivalci najbolj strinjajo z usmeritvijo območja v kmetijstvo ter razvoj malega podjetništva in obrti. Vseeno ni zanemarljivo dejstvo, da se kljub temu visok delež anketiranih prebivalcev strinja, da bi se območje usmerilo na razvoj turizma.

Dejstvo je, da zaradi omejitev, ki jih postavlja zavarovano območje, razvoj vsake gospodarske panoge na podeželju ni neodvisen in da to pomeni, da pravzaprav zavarovano območje usmerja razvoj na območju. Glede na rezultate raziskave lahko povzamemo, da se tega bolj zavedajo anketirani prebivalci Triglavskega narodnega parka kot pa anketirani prebivalci Kozjanskega parka.

5 Literatura in viri

Cigale, D. Okoljski učinki turizma in rekreacije. *Geografski obzornik*, 2004, let. 51, št. 4, str. 4–11.

Goršak, B. Turizem v Kozjanskem parku. V: *Turizem v zavarovanih območjih*: Posvet turizem v zavarovanih območjih, 2006, str. 30–32.

Lukan Klavžer, T., in Šolar, M. *Triglavski narodni park*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2003.

Rejec Brancelj, I. Gorsko ranljiva območja – primer Triglavskega narodnega parka. *Geographica Slovenica*, 2000, let. 33, št. 1, str. 47–69.

Rodela, R. *Triglavski narodni park*: Analiza izkušnje lokalnega prebivalstva, končno poročilo. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, 2007.

Predlog osnutka načrta upravljanja za zavarovano območje Kozjanski park (online). 2008. (citirano 20. 5. 2008). Dostopno na naslovu: <http://www.kozjanski-park.si>.

Triglavski narodni park (online). 2008. (citirano 1. 1. 2008). Dostopno na naslovu: <http://www.tnp.si>.